

Spolno vedenje in uporaba kontracepcije med srednješolci v severovzhodni Sloveniji

Sexual behavior and contraception use among secondary-school students in north-east Slovenia

Igor But,¹ Sabina Blažević,² Maja Dorič,² Maruša Jelenc,² Martina Špilak,² Maja Pakiž¹

¹ *Klinika za ginekologijo in perinatologijo, Univerzitetni klinični center Maribor, Ljubljanska 5, 2000 Maribor*

² *Medicinska fakulteta, Univerza Maribor, Slomškovo trg 15, 2000 Maribor*

Korespondenca/

Correspondence:

prof. dr. Igor But, dr. med, svetnik
KGP UKCM, Ljubljanska 5, 2000 Maribor
but.igor@gmail.com

Ključne besede:

srednješolci, spolni odnos, kontracepcija, dvojna zaščita, informacije

Key words:

secondary-school students, sexual intercourse, contraception, double protection, information

Citirajte kot/Cite as:

Zdrav Vestn 2011;
80: 84–91

Prispelo: 24. feb. 2010,
Sprejeto: 9. sept. 2010

Raziskava je prejela bronasto Dekanovo nagrado Medicinske fakultete Maribor za leto 2009.

Izvleček

Izhodišča: Starost pri prvem spolnem odnosu je čedalje nižja, kar je verjetno posledica lažnega občutka zrelosti srednješolcev in tudi vpliva različnih medijev. Namen te raziskave je preučevanje oblik spolnega vedenja in ozaveščenosti o kontracepciji med srednješolci nekaterih večjih mest severovzhodne Slovenije.

Metode: Raziskavo smo izvedli z anketiranjem srednješolcev od aprila do junija 2009 na devetih srednjih šolah v Mariboru, Murski Soboti, Slovenj Gradcu in na Ravnah na Koroškem. Anketirali smo gimnazijke in gimnazijce ter dijakinje in dijake srednjih zdravstvenih šol. Ankete so bile izpolnjene v času razrednih ur, pri izpolnjevanju pa je bila zagotovljena anonimnost in intimnost. Podatke smo obdelali s statističnim programom SPSS 13.0.

Rezultati: Razdelili smo 5456 vprašalnikov, vrnjenih pa je bilo 4415 vprašalnikov (80,9 %), za končno analizo je bilo primernih 4184. Vprašalnik je izpolnilo 1426 dijakov (34,1 %) in 2758 dijakinj (65,9 %). Povprečna starost vseh anketirancev je bila $16,8 \pm 1,2$ let. Povprečna starost se med dijaki in dijakinjami ni razlikovala. Vaginalni spolni odnos je že imelo 53,0 % anketirancev. Starost, pri kateri je imela polovica mladih že spolne odnose, je 17,0 let. Oralni spolni odnos je imelo 40,0 % srednješolcev, analnega pa 12,0 %. Srednješolci so bili pri prvem spolnem odnosu zaščiteni z zanesljivo kontracepcijo (86,2 % dijakinj in 89,1 % dijakov). Pri spolnem odnosu v zadnjih treh mesecih je največ deklet za zaščito uporabljalo oralno hormonsko kontracepcijo (49,9 %), največ fantov pa uporabljalo kondom (54,0 %). Prvi vir informacij o spolnosti so mediji (47,3 %), medtem ko so najkoristnejše informacije od staršev (35,2 %). Gimnazijke in gimnazijci so v primerjavi z dijakinjami in dijaki srednjih zdravstvenih šol redkeje spolno aktivni (46,0 % proti 65,0 %, $p = 0,000$).

Zaključki: Starost, pri kateri je imela polovica mladih že spolne odnose, je 17 let. Osveščenost srednješolcev glede kontracepcije je dobra, skrbi morda le nekoliko višji odstotek analnih odnosov. Ugotovili smo tudi, da so dijakinje in dijaki srednjih zdravstvenih šol v primerjavi z gimnazijkami in gimnazijci v večjem odstotku spolno aktivni.

Abstract

Background: Age at first intercourse is declining, probably due to a false sense of maturity of the secondary-school students as well as due to the impact of different media. The purpose of this research is to examine the pattern of sexual behaviour and awareness of contraception among secondary school students in some of the major cities of northeastern Slovenia.

Methods: The survey was done between April and June 2009 in nine secondary-schools in the cities of Maribor, Murska Sobota, Slovenj Gradec and Ravne na Koroškem. The questionnaires were filled out during class hours in complete anonymity and privacy. The data processing was done by SPSS 13.0 programme.

Results: We distributed 5456 questionnaires, 4415 (80.9 %) were returned, out of them 4184 were suitable for analysis. There were 1426 (34.1 %) male and 2758 (65.9 %) female students included in the analysis. The average age of the 4184 students was 16.8 ± 1.2 years, the average age of male students being the same as for female students. 53.0 % of students have already had vaginal sexual intercourse, and the age at which 50 % of secondary-school students experienced vaginal sexual intercourse was 17.0 years. Oral sex was already experienced by 40.0 % of the students, and 12.0 % of all students had already had anal sex. At the first sexual intercourse, a reliable contraception was used by 86.2 % of female and 89.1 % of male students. In the last three months,

for protection purposes, the condom was mostly used by boys (54.0 %) and oral hormone contraceptives were used by girls (49.9 %). The first source of information on sexuality, as stated by students, were the media (47.3 %), but the most useful information they got was that from their parents (35.2 %). Less grammar-school students have ever had sexual intercourse compared to other secondary-school students (46.0 % vs. 65.0 %, $p = 0.000$).

Conclusions: The age at which a half of secondary-school students experienced vaginal sexual intercourse was 17.0 years. Students are very conscious about protection, however the rate of anal sexual intercourses is a bit concerning. There are some differences in sexual behaviour among secondary school students: thus we found that students of other secondary-schools were more sexually active than students attending grammar school.

Uvod

Adolescenca je obdobje, v katerem pride do pomembnih sprememb na področju posameznikovega mišljenja, čustvovanja, telesnega dozorevanja in družbenega življenja.¹ Adolescenca je tudi čas raznih preizkušenj na številnih področjih življenja, neustrezno znanje o zdravi spolnosti pa je med mladimi pogosto vzrok za njihovo tvegano spolno vedenje.^{2,3} Zato je pomembno, da se izobraževanje mladostnikov začne dovolj zgodaj in da mladostnike poučimo o tveganjih, ki jih prinaša prezgoden in nezaščiten spolni odnos (spolno prenosljive okužbe, neželena nosečnost).^{3,4} Pri sedanjih generacijah mladostnikov se faza biološkega dozorevanja začne prej kot pri mladostnikih prejšnjih generacij.^{1,3} Ob lažnem občutku zrelosti se mladi tako vse prej odločajo za začetek spolnega življenja. S tem se dodatno izpostavljajo ne samo telesnim, ampak tudi psihološkimi posledicam. Za mladostnika je namreč izrednega pomena čustveno doživljanje ob prvem spolnem odnosu, saj lahko neprijetna spolna izkušnja ogrozi zdrav nadaljnji razvoj.³ Povprečna starost pri prvem spolnem odnosu se v Sloveniji niža. Iz raziskave, ki je bila leta 1996 narejena na celotni slovenski srednješolski populaciji, je razvidno, da je bila starost pri prvem spolnem odnosu 18,5

let.³ Zadnja raziskava iz leta 2004, ki je zajela le tretje letnike slovenskih srednjih šol, pa je pokazala, da je 53,0 % srednješolcev, starih 17 let, že imelo spolni odnos.⁵ Ker domnevamo, da se starostna meja pri prvem spolnem odnosu še niža, smo izvedli raziskavo, v kateri smo želeli preučiti spolno vedenje dijakin in dijakov izbranih srednjih šol na severovzhodnem delu Slovenije. Osredotočili smo se na spolne odnose in na kontracepcijo, ki jo mladi pri tem uporabljajo. Povprašali smo jih tudi po viru prvih informacij o spolnosti ter njihovi koristnosti.

Metode in preiskovanci

Gre za presečno raziskavo na podlagi posebej za ta namen sestavljenega vprašalnika, ki smo jo izvedli med aprilom in junijem 2009 na devetih izbranih srednjih šolah v mestih severovzhodne Slovenije. V raziskavo smo vključili pet gimnazij in štiri srednje zdravstvene šole v Mariboru, Murski Soboti, Slovenj Gradcu in na Ravnah na Koroškem (29 % od vseh 31 srednjih šol v teh mestih) in pri tem anketirali vse učence vseh letnikov. Vprašalnik je vseboval 46 vprašanj za dekleta in 37 vprašanj za fante. Vprašanja so bila odprtega, zaprtega ali polodprtega tipa; bila so dihotomna, rangirana in stopnjevalna, v njih pa smo spraševali po splošnih podatkih

Tabela 1: Srednješolci, ki so sodelovali v raziskavi, glede na vrsto srednje šole in spol.

	Gimnazija	Srednja zdravstvena šola	Vsi dijaki
Dijaki (n)	979	447	1426 (34,1 %)
Dijakinje (n)	1566	1202	2758 (65,9 %)
Vsi dijaki (n)	2535 (60,6 %)	1649 (39,4 %)	4184 (100 %)

Tabela 2: Delež srednješolcev, ki so že imeli spolni odnos, njihova povprečna starost ter odstotek analnih in oralnih spolnih odnosov glede na letnik ($p = 0,000$).

	1. letnik	2. letnik	3. letnik	4. letnik
Povprečna starost \pm SD (leta)	15,5 \pm 0,6	16,4 \pm 0,6	17,4 \pm 0,6	18,3 \pm 0,6
Vaginalni odnos	390 (32,6 %)	545 (49,1 %)	679 (63,3 %)	574 (75,2 %)
Analni odnos	86 (7,2 %)	124 (11,2 %)	170 (15,8 %)	132 (17,3 %)
Oralni odnos	285 (23,8 %)	407 (36,7 %)	558 (52,0 %)	427 (56,0 %)
Število vseh dijakov	1195	1110	1073	763

(starost, razred), o prvem spolnem odnosu, o pogostosti odnosov v zadnjih treh mesecih in o morebitnih ostalih spolnih izkušnjah. Sledila so vprašanja o ginekološkem pregledu, kontracepciji in o tem, kje so pridobili prve informacije glede spolnosti. Vprašalnike so dijakinje in dijaki izpolnjevali v času razrednih ur, reševanje pa je bilo prostovoljno. Pri izpolnjevanju je bila vsem zagotovljena anonimnost in intimnost. Pridobljene podatke smo obdelali s statističnim programom SPSS 13.0. Zvezne spremenljivke smo predstavili kot povprečno vrednost \pm standardni odklon ter jih primerjali s Studentovim t-testom. Kategorične spremenljivke pa smo predstavili v odstotkih in jih primerjali s testom χ^2 . Za ugotavljanje starosti, pri kateri je imelo 50 % srednješolcev spolne odnose, smo uporabili Kaplan-Meierjevo analizo preživetja. Pri vseh statističnih postopkih smo izbrali stopnjo tveganja 5 %. Vrednosti $p < 0,05$ smo upoštevali kot statistično značilne.

Raziskavo sta odobrila senat Medicinske fakultete Univerze v Mariboru in Etična komisija Univerzitetnega kliničnega centra Maribor.

Rezultati

Devet izbranih šol obiskuje 5456 dijakinj in dijakov in izmed vseh jih je na vprašalnik odgovorilo 4415 (80,9 %). Neuporabnih vprašalnikov je bilo 231 (5,2 %), v končno analizo pa smo vključili 4184 (94,8 %) vprašalnikov. V anketi je sodelovalo 2758 (65,9 %) dijakinj in 1426 (34,1 %) dijakov (Tabela 1). Dobra polovica anketirancev (2535 ali 60,6 %) je obiskovala gimnazijo, ostalih 1649 (39,4 %) pa srednjo zdravstveno šolo. Delež dijakov je bil višji iz gimnazije

(68,7 %), tretjina anketirancev pa je obiskovala srednjo zdravstveno šolo (31,3 %). Enako velja tudi za dijakinje, saj so večinoma obiskovale gimnazijo (56,4 %). Povprečna starost vseh anketirancev, starih od 15–20 let, je bila 16,8 \pm 1,2 let in se med dijakji in dijakinjami ni razlikovala ($p > 0,05$).

Spolnost in prvi spolni odnos

Vaginalne spolne odnose je imelo 53,0 % srednješolcev ($n = 2201$), med njimi je bilo značilno več deklet kot fantov (56,0 % proti 47,0 %, $p < 0,005$). Slabi dve desetini anketirancev ($n = 381$ oz. 17,3 %) je imelo prvi spolni odnos v starosti 14 let ali manj. Polovica srednješolcev (50,0 %) je imela prvi spolni odnos v starosti 17,0 let. Delež spolno aktivnih srednješolcev se z letniki zvišuje (Tabela 2).

Djakinje so se v 65,0 % odločile za spolni odnos zaradi ljubezni do fanta, v 17,0 % iz radovednosti, ostali razlogi pa so bili redki. Djaki pa so kot razlog za spolne odnose navedli v 41,0 % ljubezen do dekleta, v 21,0 % je šlo za radovednost, v 14,0 % so imeli odnos zaradi dekletovega dobrega videza, medtem ko je 10,0 % dijakov kot razlog navedlo vi-njenost.

Spolna aktivnost v zadnjih treh mesecih

V zadnjih treh mesecih je imelo spolne odnose 41,0 % srednješolcev, in sicer 46,0 % dijakinj in 32,0 % dijakov. V zadnjih treh mesecih je imelo enega partnerja oz. partnerko 91,0 % spolno aktivnih dijakinj in 77,0 % dijakov, dva partnerja je imelo 6,0 % dijakinj in 15,0 % dijakov, tri partnerje 2,0 % dijakinj in 4,0 % dijakov, šest ali več spolnih partnerk pa sta imela 2,0 % dijakov. V pov-

Tabela 3: Število spolnih partnerjev.

Število spolnih partnerjev	Dijakinje	Dijaki
1	695 (45,2 %)	226 (34,0 %)
2	357 (23,2 %)	142 (21,4 %)
3	229 (14,9 %)	112 (16,9 %)
4	126 (8,2 %)	60 (9,0 %)
5 ali več	130 (8,5 %)	124 (18,7 %)
Skupaj	1537 (100 %)	664 (100 %)

prečju so imele dijakinje v zadnjih treh mesecih $1,1 \pm 0,5$ partnerjev, dijaki pa $1,4 \pm 0,9$ partnerk. V zadnjih treh mesecih je značilno več deklet kot fantov imelo oralne (33,0 % proti 25,0 %, $p < 0,005$) in analne spolne odnose (6,0 % proti 5,0 %, $p = 0,015$).

Dosedanje spolne izkušnje

Dijakinje, ki so že imele spolne odnose, so imele v primerjavi z dijaki v povprečju manj spolnih partnerjev ($3,1 \pm 1,3$ proti $3,6 \pm 1,5$, $p < 0,005$). Podatki so prikazani v tabeli 3. V primerjavi z dekleti ima značilno manj fantov izkušnje z istospolnim partnerjem (8,0 % proti 2,0 %, $p < 0,005$). Oralni spolni odnos je že imelo 40,0 % srednješolcev, in sicer 36,0 % dijakov in 42,0 % dijakinj. Analne spolne odnose je že imelo 12,0 % srednješolcev, od tega 14,0 % vseh dijakinj in 10,0 % vseh dijakov. Delež srednješolcev glede na letnik, ki so že izkusili analni in oralni spolni odnos, je prikazan v Tabeli 2.

Raba kontracepcije pri prvem spolnem odnosu in v zadnjih treh mesecih

Pri prvem spolnem odnosu je bilo z zanesljivo kontracepcijo zaščiteneh 86,2 % dijakinj in 89,1 % dijakov. Vrsta kontracepcije glede na uporabo pri prvem spolnem odnosu je prikazana v Tabeli 4. Iz tabele je razvidno, da so dijakinje in dijaki pri prvem spolnem odnosu najpogosteje uporabili kondom (73,1 % proti 76,7 %, $p > 0,05$). Med spolno aktivnimi srednješolci v zadnjih treh mesecih je bilo vedno zaščiteneh 81,0 % dijakinj in 77,0 % dijakov, samo občasno je bilo zaščiteneh 14,0 % dijakinj in 19,0 % dijakov, medtem ko nikoli ni bilo zaščiteneh 4,0 %

dijakinj in 4,0 % dijakov. Vrsta zaščite pri spolno aktivnih dijakih v zadnjih treh mesecih je prikazana v Tabeli 5. V zadnjih treh mesecih so dekleta najpogosteje uporabljala oralno hormonsko kontracepcijo (OHKC), fantje pa kondom. V primeru nezaščitenega spolnega odnosa gre 55,0 % dijakinj v lekarno po jutranjo tabletko, 2,0 % uporabita jutranjo tabletko in izpiranje nožnice, 5,0 % pa obišče ginekologa. Samo ginekologa obišče 19,0 % dijakinj, 5,0 % jih samo izpere nožnico, 14,0 % dijakinj pa ne naredi ničesar.

Informacije o spolnosti

Srednješolci so pri vprašanju, kje so dobili prve informacije o spolnosti, med ponujenimi odgovori v 47,3 % navedli medije, sledili so prijatelji (37,7 %), spolna vzgoja v osnovni in srednji šoli (30,8 %) ter starši (30,2 %). Pri vprašanju, katere informacije se jim zdijo najbolj koristne, so najpogosteje navedli odgovor starši (35,2 %), sledili so mediji (23,9 %), spolna vzgoja (23,9 %) in prijatelji (15,5 %). Prve informacije o spolnosti je 45,0 % anketiranih dobilo med 10. in 12. letom, medtem ko je 27,0 % srednješolcev prve informacije dobilo med 12. in 14. letom starosti; 23,0 % anketirancev je prve informacije o spolnosti dobilo pred 10. letom, med njimi je bilo značilno manj deklet (20,0 %) kot fantov (30,0 %). Le 5,0 % srednješolcev je informacije o spolnosti dobilo po 14. letu starosti.

Primerjava srednješolcev

Primerjava gimnazijcev z dijaki zdravstvenih šol je pokazala, da je med gimnazijci manj spolno aktivnih (46,0 % proti 65,0 %, $p < 0,005$). Prav tako imajo v pov-

Tabela 4: Raba kontracepcije pri prvem spolnem odnosu).

	Prvi spolni odnos		
	Skupno	Dijakinje	Dijaki
Kondom	1620 (74,2 %)	1114 (73,1 %)	506 (76,7 %)
OHKC	146 (6,7 %)	97 (6,4 %)	49 (7,4 %)
Kondom in OHKC	118 (5,4 %)	91 (6,0 %)	27 (4,1 %)
Jutranja tabletko	17 (0,8 %)	11 (0,7 %)	6 (0,9 %)
Zanesljiva kontracepcija	1901 (87,1 %)	1313 (86,2 %)	588 (89,1 %)
Prekinjen spolni odnos	109 (5,0 %)	79 (5,2 %)	30 (4,5 %)
Nezaščiteni spolni odnos	173 (8,0 %)	131 (8,6 %)	42 (6,4 %)
Nezanesljiva kontracepcija	282 (12,9 %)	210 (13,8 %)	72 (10,9 %)

prečju manj spolnih partnerjev ($3,1 \pm 1,3$ proti $3,4 \pm 1,4$, $p < 0,005$) ter nižji delež analnega (10,0 % proti 16,0 %, $p < 0,005$) in oralnega spolnega odnosa (38,0 % proti 43,0 %, $p < 0,005$). Gimnazijci so bolj zaščiteni, več jih je namreč uporabljalo kondom (38,0 % proti 33,0 %, $p < 0,005$), OHKC (44,0 % proti 42,0 %, $p < 0,005$) in dvojno zaščito (11,0 % proti 8,0 %, $p < 0,005$). V primeru nezaščitenega spolnega odnosa značilno več gimnazijk vzame jutranjo tabletko (71,0 % proti 55,0 %, $p < 0,005$) in značilno manj gimnazijk ne naredi ničesar (10,0 % proti 16,0 %, $p < 0,013$). Značilno več gimnazijcev je dobilo prve informacije o spolnosti pred 10. letom starosti (27,0 % proti 18,0 %, $p = 0,000$), prav tako jih je več dobilo informacije med 10. in 12. letom starosti (48,0 % proti 41,0 %, $p < 0,005$). V raziskavi nismo ugotovili značilnih razlik v spolnem vedenju med mari-borskimi srednješolci in srednješolci drugih izbranih mest.

Razprava

Pri sedanjih generacijah mladostnikov se faza biološkega dozorevanja začne prej kot pri mladostnikih prejšnjih generacij, vendar mnogi med njimi kasneje dosežejo duševno in socialno zrelost ter ekonomsko neodvisnost.^{1,3,6} Ob lažnem občutku zrelosti se mladi tako vse prej odločajo za začetek spolnega življenja, kar se odraža v nižji starosti pri prvem spolnem odnosu. Iz raziskave, ki je bila leta 1996 izvedena na celotni srednješolski populaciji v Slovenji, je razvidno, da

je imela polovica srednješolcev prvi spolni odnos v starosti 18,5 let.³ V podobni raziskavi, izvršeni osem let kasneje, t.j. leta 2004, je bila ta starostna meja že nižja, saj je bilo spolno aktivnih že kar 53,0 % srednješolcev, ki so bili stari 17 let.⁵ Izsledki naše raziskave so dokaj podobni, saj je bila v starosti 17 let spolno aktivnih polovica anketiranih srednješolcev.

Srednješolci imajo danes več spolnih partnerjev, tako imajo fantje v povprečju 3,6, dekleta pa 3,1 spolnih partnerjev. Raziskava med ljubljanskimi srednješolci iz leta 1994 pa je pokazala, da so imeli anketiranci v povprečju 2,6 partnerjev, fantje so imeli v povprečju 3,0 partnerke, dekleta pa 2,1 partnerja.⁷ Ob vse nižji starosti pri prvem spolnem odnosu in ob večjem številu spolnih partnerjev pa se moramo zavedati tveganj, ki jih to vedenje prinaša (npr. spolno prenosljive okužbe, neželena nosečnost).^{3,4} Delež spolno dejavnih srednješolcev se z leti zvišuje, in sicer pri srednješolcih prvega letnika s 23,0 % v letu 2004⁴ na 33,0 % ter pri srednješolcih tretjega letnika s 53,0 %⁴ na 64,0 %. Še vedno pa ugotavljamo, da je razlog za prvi spolni odnos pri večini srednješolcev ljubezen do partnerja, kar je navedlo 65,0 % dijakinj in 41,0 % dijakov. Spolne izkušnje z istospolnim partnerjem ima 2,0 % srednješolcev in 8,0 % srednješolk, kar je primerljivo z raziskavo iz leta 2004, v kateri je že imelo spolne izkušnje z osebo istega spola 2,0 % srednješolcev in 10,0 % srednješolk.⁴ Skrb vzbujajoč je podatek, da ima kar 10,0 % dijakov in 14,0 % dijakinj izkušnje z

Tabela 5: Raba kontracepcije v zadnjih treh mesecih.

	Spolna aktivnost v zadnjih treh mesecih		
	Skupno	Dijakinje	Dijaki
Kondom	607 (36,6 %)	373 (30,5 %)	234 (54,0 %)
OHKC	738 (44,6 %)	610 (49,9 %)	128 (29,6 %)
Kondom in OHKC	158 (9,5 %)	125 (10,2 %)	33 (7,6 %)
Jutranja tabletk	8 (0,5 %)	3 (0,2 %)	5 (1,2 %)
Zanesljiva kontracepcija	1511 (91,2 %)	1111 (90,8 %)	400 (92,4 %)
Prekinjen spolni odnos	81 (4,9 %)	79 (5,2 %)	12 (2,8 %)
Nezaščiteni spolni odnos	64 (3,9 %)	131 (8,6 %)	21 (4,8 %)
Nezanesljiva kontracepcija	145 (8,8 %)	210 (13,8 %)	33 (7,6 %)

analnim spolnim odnosom. Podatki iz tuje literature kažejo, da ima analne spolne odnose 16,0 % deklet s stalnimi partnerji in 12,0 % deklet s priložnostnimi partnerji ter da večina mladostnikov med analnim odnosom ne uporabi kondoma.¹⁰ Razlogi za to obliko spolnega vedenja niso povsem znani, lahko pa bi jo pripisali radovednosti ali pa vplivu nekaterih medijev. Z zadovoljstvom pa ugotavljamo, da se nadaljuje trend naraščanja uporabe zanesljive kontracepcije. Pri prvem spolnem odnosu je uporabljalo zanesljivo zaščito 86,2 % dijakinj in 89,1 % dijakov, od teh je 74,2 % uporabilo kondom. Uporaba kondoma pri prvem spolnem odnosu se v Evropi giblje med 52,7 % na Švedskem do 89,1 % v Grčiji.¹¹ Po naši raziskavi je uporaba kondoma pri spolnih odnosih v zadnjih treh mesecih močno upadla (s 74,2 % pri prvem spolnem odnosu na 36,6 %), kar se razlikuje od več nacionalne študije iz leta 2002, ko poročajo še o 63,5 % uporabi kondoma v Sloveniji pri zadnjem spolnem odnosu.¹² Uporaba kondoma je manjša predvsem na račun pogostejše uporabe OHKC, ki jo je pri prvem spolnem odnosu uporabilo 6,4 % srednješolk, v zadnjih treh mesecih pa 50,0 % srednješolk. Leta 1996 je bilo s kontracepcijskimi tabletami zaščiteneh 14,0 % spolno aktivnih srednješolk, starih 17 let, leta 2004 pa 32,0 %.⁴ Prav tako narašča uporaba dvojne metode, kar pomeni hkratno rabo kondoma in druge zanesljive kontracepcije (v našem primeru OHKC). Po naših podatkih je 10,2 % dijakinj in 7,6 % dijakov, ki so bili spolno aktivni v zadnjih

treh mesecih, uporabilo kondom in OHKC. Leta 2004 je le 4,0 % parov prvega letnika in 2,0 % parov tretjega letnika uporabljalo kondom in OHKC hkrati.⁴ Večja dostopnost in informiranost o nujni kontracepciji oz. jutranji tabletki je pripomogla k pogostejši uporabi te vrste kontracepcije v primeru nezaščitenega spolnega odnosa. V naši raziskavi so dijakinje kar v 55,0 % navedle, da gredo v primeru nezaščitenega spolnega odnosa v lekarno po jutranjo tabletko, 19,0 % dijakinj pa obišče ginekologa. Pred petimi leti bi polovica (46,0 % v 1. letniku in 49,0 % v 3. letniku) dijakinj v primeru možne neželene zanositve obiskala ginekologa, dobra desetina (11,0 % v 1. letniku, 16,0 % v 3. letniku) pa bi uporabila urgentno kontracepcijo.⁴ Vsi zgoraj navedeni podatki o naraščajoči uporabi kontracepcije pri mladostnikih kažejo, da so mladostniki dobro informirani o kontracepciji in se zavedajo njenega pomena. Kljub temu pa smo mnenja, da je treba še naprej promovirati in spodbujati uporabo dvojne zaščite, kar pomeni zaščito pred neželjeno nosečnostjo in spolno prenosljivimi okužbami hkrati. Oralna hormonska kontracepcija, ki se je poslužuje že kar precejšen delež dijakinj, je namreč zelo zanesljiva metoda preprečevanja neželene nosečnosti, ne ščiti pa pred spolno prenosljivimi okužbami. Zato je smotrno mladim poleg uporabe hormonske kontracepcije priporočati hkratno uporabo kondoma. Prav tako jih moramo spodbujati k odgovorni spolnosti in razmisleku o odlogu prvega spolnega odnosa.

Družina ima pomembno vlogo pri spolni vzgoji mladih, zato se nam zdi bistvenega pomena, da otrok prve informacije o spolnosti dobi od staršev. Šola kot vzgojno-izobraževalna ustanova pa naj bi učencem pravočasno zagotovila ustrezne in točne informacije o spolnosti in spolnem življenju. Naši podatki kažejo, da je dobilo prve informacije o spolnosti največ srednješolcev (45,0 %) med 10. in 12. letom. Veseli nas podatek, da so informacije o spolnosti zgodnje, saj bolj ko so informacije o spolnosti zgodnje in več ko se mladostniki o njej pogovarjajo, kasnejši je prvi spolni odnos, bolj pa je tudi premišljen. Kot prvi vir informacij o spolnosti so srednješolci najpogosteje izbrali medije (47,3 %), sledili so prijatelji (37,7 %), spolna vzgoja v osnovni in srednji šoli (30,8 %) ter starši (30,2 %). Ti podatki se razlikujejo od podatkov iz raziskave, izvedene leta 1997,¹³ kjer so učenci na prvo mesto postavili prijatelje (40,3 %), nato starše (22,6 %), šolo (14,5 %), literaturo (11,3 %) in ostalo. Izvor prvih informacij se je torej v 12 letih spremenil, v ospredje stopajo mediji, kar je ob današnjem napredku na področju interneta pričakovano. Srednješolci so najpogosteje navedli, da so najkoristnejše informacije pridobili s strani staršev (35,2 %), sledili so mediji in v enakem odstotku tudi spolna vzgoja v osnovni in srednji šoli (23,9 %), v katero so vključeni tudi zdravstveni delavci in pa prijatelji v 15,5 %. V raziskavi iz leta 2004⁴ pa so ugotovili, da so kot najprimernejši vir informacij o spolnosti srednješolci navedli zdravstvene delavce (34,0 %), sledili so starši (14,0 %) ter prijatelji in prijateljice (10,0 %). Opaziti je, da se učenci za razliko od leta 2004 danes v večji meri zanašajo na informacije, pridobljene s strani staršev, zato bi bilo potrebno tudi starše spodbujati k zgodnjemu ozaveščanju svojih otrok. Med gimnazijci in dijaki srednjih zdravstvenih šol pa smo opazili nekatere razlike v spolnem vedenju, ki jih pripisujemo boljši izobrazbi gimnazijcev in večji poučenosti o spolnosti in vseh posledicah, ki jih lahko prinese. Med srednješolci posameznih mest pa praktično ni razlik, zato sklepamo, da so v vseh mestih enako dostopne informacije o spolnosti, da je spolni razvoj učencev enak, posledično pa tudi spolno vedenje.

Zaključki

Spolna aktivnost srednješolcev pred 17. letom se zvišuje. Veseli nas dejstvo, da so srednješolci pri spolnih odnosih sorazmerno dobro zaščiteni, kar kaže na njihovo dobro ozaveščenost. Izstopa odstotek srednješolcev, ki imajo izkušnje z analnim spolnim odnosom. Mladostnike je potrebno spodbujati k varni in zdravi spolnosti. Sem prištevamo predvsem izbiro primerne zaščite in njeno pravilno uporabo ter manjše število spolnih partnerjev oz. stalne partnerje. Za mladostnike so prav tako pomembne informacije o spolnosti in pogovor o njej v krogu družine in tudi šole. Več ko se mladostniki pogovarjajo o spolnosti, bolj je namreč prvi spolni odnos premišljen in kasneje se zgodi. K večji ozaveščenosti otrok pa lahko nedvomno veliko pripomorejo tudi zdravstveni delavci, ki danes sodelujejo v učno-vzgojnem programu posameznih šol (spolna vzgoja).

Literatura

1. Biro FM, Dorn LD. Puberty and adolescent sexuality. *Pediatr Ann* 2005; 34: 777–84.
2. Auslander BA, Rosenthal SL, Blythe MJ. Sexual development and behaviors of adolescents. *Pediatr Ann*. 2005; 34: 785–93.
3. Pinter B, Tomori M. Sexual behavior of secondary-school students in Slovenia. *Eur J Contracept Reprod Health Care* 2000; 5: 71–6.
4. Pinter B, Čeh F, Verdenik I, Grebenc M, Maurič D, Pavičević L et al. Spolno vedenje slovenskih srednješolcev v letu 2004. *Zdrav Vestn* 2006; 75: 615–9.
5. Pinter B, Verdenik I, Grebenc M, Čeh F. Sexual activity and contraceptive use among secondary-school students in Slovenia. *Eur J Contracept Reprod Health Care*. 2009; 14: 127–33.
6. IPPF. IMAP statement on contraception for adolescents. *Med Bulletin* 1994; 28: 1–2.
7. Pinter B, Andolšek L. Spolno vedenje ljubljanskih srednješolcev. *Slov Pediatr* 1995; 4: 13–6.
8. Green J, Berrington de Gonzalez A, Sweetland S, Beral V, Chilvers C, Crossley B, et al. Risk factors for adenocarcinoma and squamous cell carcinoma of the cervix in women aged 20–44 years: the UK National Case-Control Study of Cervical Cancer. *Br J Cancer* 2003; 89: 2078–86.
9. Lavikainen HM, Lintonen T, Kosunen E. Sexual behavior and drinking style among teenagers: a population-based study in Finland. *Health Promot Int* 2009; 24: 108–19.
10. Houston AM, Fang J, Husman C, Peralta L. More than just vaginal intercourse: anal intercourse and condom use patterns in the context of »main« and »casual« sexual relationships among urban mino-

- rity adolescent females. *J Pediatr Adolesc Gynecol* 2007; 20: 299–304.
11. Lazarus JV, Moghaddassi M, Godeau E, Ross J, Vignes C, Ostergren PO, et al. A multilevel analysis of condom use among adolescents in the European Union. *Public Health* 2009; 123: 138–44.
 12. Godeau E, Nic Gabhainn S, Vignes C, Ross J, Boyce W, Todd J. Contraceptive use by 15-year-old students at their last sexual intercourse: results from 24 countries. *Arch Pediatr Adolesc Med* 2008; 162: 66–73.
 13. Hoyer S, Stjepanovič A. Spolna vzgoja mladostnikov. *Obzor Zdrav N* 1997; 31: 147–53.